

ΣΤΕΝΙΜΑΧΟΣ ἢ ΣΤΕΝΗΜΑΧΟΣ;

§ 1. Πολλοὶ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων γράφουσι τὸ ὄνομα τῆς μέχρι ἐσχάτων ἑλληνικωτάτης ταύτης ἐπὶ τῆς Ροδόπης πόλεως διὰ τοῦ **η** καὶ οὐχὶ διὰ τοῦ **ι**, ὥς εἶναι ἡ ἱστορικὴ αὐτοῦ γραφή, δυναμένη καὶ γλωσσικῶς νὰ αἰτιολογηθῇ. Ἡμεῖς διετηρήσαμεν τὴν ἱστορικὴν τοῦ ὀνόματος γραφὴν ἐν τε τῇ περὶ τῆς πόλεως μονογραφίᾳ¹⁾ καὶ τῷ σχετικῷ τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας ἄρθρῳ, συνιστῶμεν δὲ αὐτὴν καὶ εἰς πάντας τοὺς ἀσχολομένους ἢ ἀσχοληθησομένους πως περὶ τὸ τῆς πόλεως παρελθόν. Τὸ ὄνομα τῆς πόλεως ἦτο συννυφασμένον μετὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς, ἐκλιπόντος δὲ ἤδη αὐτοῦ συνεκλείπει καὶ ἐκείνο ἐν τῷ μέλλοντι ὡς ἀσύμφυτον. Ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους (1935) βασιλικῷ διατάγματι ἡ πόλις μετωνομάσθη **Ἀσένωφ - γράδ** (Ἀσενόπολις) πρὸς τιμὴν τοῦ τσάρου τῶν Βουλγάρων Ἰβάν Ἀσέν II.

Τὸ ὄνομα **Στενίμαχος** ὡς τοπωνύμιον ἀπαντᾷ κατὰ πρῶτον ἐν τῷ πρωτοτύπῳ ἑλληνικῷ κειμένῳ τοῦ τριγώσσου ἐπὶ μεμβράνης τυπικοῦ τῆς παρακειμένης εἰς τὴν πόλιν Βυζαντινῆς μονῆς τῆς Παναγίας τῆς Πετριτσονίτισης (Βασκόβου). Τὸ τυπικὸν συντάχθεν ἐν ἔτει 1083, ὅποτε ἡ πόλις ἦτο ἄσημον χωρίον, καὶ φέρον τὰς ὑπογραφὰς τοῦ τε ἱδρυτοῦ τῆς μονῆς Γρηγορίου Πακουριανοῦ, μεγάλου τῆς Δυσσεως ὁμοεστίκου, καὶ τοῦ παρεπιδημοῦντος τότε ἐν Φιλιππουπόλει πατριάρχου Ἱεροσολύμων Εὐθυμίου καὶ κεκυρωμένον διὰ χρυσοβούλλου ὑπὸ τοῦ αυτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ²⁾ ἐφυλάσσετο ἐν τῇ μονῇ ὡς κόρη ὀφθαλμοῦ ὑπὸ τῶν μοναχῶν τῆς. Ἐν αὐτῷ τὸ ὄνομα γράφεται ἀείποτε διὰ τοῦ **ι** καὶ οὐχὶ διὰ τοῦ **η**, ὅπερ εἶναι ἀναμφήριτος ἀπόδειξις τῆς ἐκπαλαι αὐτοῦ γραφῆς διὰ τοῦ **ι**.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι τὸ πρωτότυπον τοῦτο τυπικὸν ἐξηφανίσθη ἀπὸ τοῦ 1882, διεσώθη ὅμως εὐτυχῶς πιστὸν ἀντίγραφον τοῦ Ἑλληνικοῦ αὐτοῦ κειμένου, γενόμενον τῷ 1720 ὑπὸ τοῦ ἐπισκεψαμένου τὴν μονὴν πατριάρχου Ἱεροσολύμων Χρυσάνθου, «ἧς τιнос (βίβλου) καὶ τὸ ἴσον μεταγραφὲν ἔλαθον σὺν ἐμοί» κατὰ σημείωσιν τοῦ αὐτοῦ, καὶ παράφρασις τις χειρόγραφος αὐτοῦ εἰς τὴν ἀπλοελληνικὴν γενομένη τῷ 1780 χάριν τῶν πατέρων τῆς μο-

1) *Μυρτ. Ἀποστολίδου*, ὁ **Στενίμαχος**, ἥτοι συνοπτικὴ τῆς πόλεως Στενιμάχου ἱστορία ἀπὸ τῶν παλαιῶν μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, Ἀθῆναι 1929.

2) *Τοῦ αὐτοῦ*, ἡ ἐπὶ τῆς Ροδόπης μονὴ τῆς Παναγίας τῆς Πετριτσονίτισης, Θρησκικά Ἀθηνῶν τόμ. VII, ἐξ. 1936.

Αρχὴν
Θεοφάνη
Λεγάτου
Πατριάρχου
Ἀθηνῶν
1936-7

νῆς διὰ τὸ ἀκατάληπτον τῆς ἀρχαῖζουσῆς τοῦ πρωτοτύπου γλώσσης κατὰ τὴν τοῦ παραφραστοῦ σημείωσιν. Καὶ τὸ μὲν ἀντίγραφον τοῦ πρωτοτύπου τυπικοῦ ἀνακαλύφθην ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ἀκαδημείας τῶν ἐπιστημῶν τοῦ Βουκουρεστίου ἐξεδόθη τῷ 1904 ὑπὸ τοῦ Louis Petit ἐν τοῖς Βυζαντινοῖς χρονικοῖς τῆς Πετροπόλεως¹⁾, ἡ δὲ εἰς τὴν ἀπλοελληνικὴν παράφρασιν αὐτοῦ μελετηθεῖσα καὶ ἐντυγραφείσα ὑπὸ τοῦ Στενιμαχίτου φιλόλογου Γ. Μουσαίου ἐξεδόθη ἐν ταῖς ἐναισίμοις διατριβαῖς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Ἰένης τῷ 1888²⁾. Ἐν ἀμφοτέραις ταῖς ἐκδόσεσι διετηρήθη ἡ διὰ τοῦ ι γραφὴ τοῦ ὀνόματος.

Τῆς αὐτῆς γραφῆς (διὰ τοῦ ι) γίνεται χρῆσις καὶ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων τοῦ 13ου καὶ τοῦ 14ου αἰῶνος, ὅσας μνημονεύουσιν οὗτοι τὴν πόλιν, ἥτοι ὑπὸ τῶν ἱστοριογράφων Γ. Ἀκροπολίτου (περὶ τὰ μέσα τοῦ 13ου αἰῶνος), Κατακουζηνοῦ (+ 1383) καὶ Παχυμέρους (+ 1316)³⁾ ὅστις γράφει *Σθενίμαχον* καὶ τοῦ στιχουργοῦ χρονογράφου Ἐφραίμ μοναχοῦ (κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα), ὅστις γράφει καὶ ἅπαξ *Στενόμαχος*. Ὡσαύτως καὶ ἐν τοῖς πατριαρχικοῖς ἐπὶ τουρκοκρατίας γράμμασι καὶ ἐν τοῖς πραγματικῶς τῶν παλαιῶν κωδίκων τῆς ἱερᾶς μητροπόλεως Φιλιππουπόλεως, τὸ ὄνομα γράφεται διὰ τοῦ ι.

§ 2. Οὕτω ἐν τῷ προειρημένῳ τυπικῷ τὸ μὲν ὄνομα *Στενίμαχος* ἀπαντᾷ ἐξάκις, τὸ δὲ τοπωνυμικὸν ἐπίθετον *Στενιμαχίτης* ἅπαξ, ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι τὸ *Στενιμαχιώτης* εἶναι μεταγενέστερον. «Δέδωκα καὶ . . . τὸ χωρίον τὸ ἐπονομαζόμενον *Στενίμαχος* σὺν τοῖς παρ' ἐμοῦ κτισθεῖσιν ἐν αὐτῷ δυσὶ κάστροις». «Κάτωθεν δὲ τοῦ χωρίου τοῦ ὀνομαζομένου *Στενιμάχου* ἐπάνωθεν τῶν δύο ὁδῶν ἐκτίσθη ἐν ξενοδοχείῳ». «Διατάσσομαι οὖν καὶ διορίζομαι ἐκ τῶν προσόδων τοῦ ρηθέντος χωρίου τοῦ *Στενιμάχου* δοῦναι . . .». «Μυλώνων τῶν ὄντων ἐν *Στενιμάχῳ*». «Αἱ ἀποδείξεις τῶν πανηγυριστῶν τοῦ *Στενιμάχου*». «Καθὼς περ καὶ ὁ *Στενιμαχίτης*». «Ἐν τῷ *Στενιμάχῳ*»⁴⁾.

Παρὰ τῷ Γ. Ἀκροπολίτῃ: «*Στενίμαχος* γὰρ καὶ Τζέπαινα καὶ ὅσα ἦν τῷ τῆς Ροδόπης ὄρει παρακείμενα, πολίχνιά τε καὶ κωμοπόλεις ὑπόφορα τούτῳ γεγένηνται καὶ ὄρος αὐτῷ τε (δηλ. Ἰωάννῃ τῷ Βατάτῃ) καὶ τοῖς Βουλγάροις Ἐβρος ἦν ποταμός»⁴⁾. «Κατεσχέθη (ὑπὸ τοῦ Βουλγάρου βασιλέως Μιχαήλ) μὲν οὖν ἐκ τοῦ παραντῖκα *Στενίμαχος*, Πρισιτίτσα, Κρυτζιμός, Τζέ-

1) Louis Petit, Typikon de Grégoire Pacourianos pour le monastère de Petrizos (Bačkovo) en Bulgarie. ἔτ. 1904, Βυζαντινά χρονικά, παράρτημα τόμ. XI, ἀρ. 1.

2) Γ. Μουσαίου, Γ. Πακουριανός, μέγας δομέστικος τῆς Δύσεως καὶ τὸ ὑπ' αὐτοῦ τυπικὸν τῆς μονῆς τῆς Θεοτόκου τῆς Πετριτσονιτίσσης, ἔτ. 1888, Λειψία, ἐν ταῖς Dicerationes philologicae Jenenses.

3) Louis Petit τοπικὸν κτλ. κεφ. II, XXIX, ἐν τῷ ἀκροτελευτῷ καὶ τῷ προοιμίῳ.

4) Γ. Ἀκροπολίτου, χρον. συγγρ. § 44, σελ. 84.

παίνα καὶ τὰ ἐν τῷ Ἀχριδῶ ξύμπαντα πλὴν Μπενακίου· τοῦτο γὰρ καὶ μόνον ὑπὸ Ρωμαίων πεφύλακται» (1). «Ἀλλὰ καὶ ὁ βασιλεὺς (Θεόδωρος Λάσκαρις Β΄) τὸν περὶ αὐτὸν συναθροίσας λαὸν ἐπὶ τὰ ἐν τῇ Ροδόπῃ ἤδη κεχώρηκε καὶ εἶλε μὲν Περισιτίζαν τοῖς μηχανήμασι καὶ μετ' αὐτὴν τὸν Στενίμαχον καὶ ἐπὶ τούτοις τὸν Κρυτζιμόν ὀχυρώματα ταῦτα πάντα καὶ εἰς πρόσωπον κείμενα τοῦ τῆς Ροδόπης ὄρους καὶ τὰ ὀπίσω πάντα φυλάττοντα· ἀφίκετο δὲ καὶ εἰς Τζέπαιναν ἐν ἀκμῇ χειμῶνος» (2). «Καὶ γὰρ ὅση μὲν ἡμῖν ὁδὸς ἐστὶν ὅπισθεν εἰς τὴν Ἀδριανοῦ, τοσαύτη καὶ ἔμπροσθεν εἰς τὸ τοῦ Στενιμάχου ἄστυ καθέστηκε καὶ ὥσπερ ἐκεῖ τῶν χρεωδῶν εὐμοιρῆσαι ἔχομεν, οὕτω δὴ καὶ εἰς τὸν Στενίμαχον» (3).

Παρὰ τῷ Ἐφραίμ: «Καὶ τῆς Φιλίππου τὴν ἐπαρχίαν φθάσας—Στενίμαχον φρούριον εἶλεν ἐκ μάχης» (4). «Ὁς (δηλ. ὁ Βούλγαρος βασιλεὺς Μιχαήλ) εἶλεν Στενίμαχον, Τζέπαιναν, Οὔστραν» (5). «Καὶ βασιλεὺς δ' ἔξεισι κατὰ Ροδόπης—καὶ Στενίμαχον, Κρυτζιμόν, Περισιτίζαν—ἐπανασφύζει κράτει Αὐσόνων» (6). «Εἶτα κατήρξεν ἀμαχεὶ στερηφόρος—Στενιμάχου τε Τζεπαίνης πολυχίων—χώρας τε πάσης πρὸς Ροδόπῃ κειμένης» (7).

Παρὰ τῷ Κατακουζηνῷ: «Τῶν κατὰ τὴν Ροδόπην ἐπαρχιῶν Στενιμάχου καὶ Τζεπαίνης» (8). «Καὶ παρὰ Βρυεννίῳ διὰ τὴν Στενιμάχου καὶ τῶν ἄλλων πόλεων φυλακὴν κατελείποντο ἱκανοί» (9). «Ἐτι δὲ ἐν Ροδόπῃ ἐτέρας οὐσης ἐπαρχίας Ρωμαίοις ὑπάρχον Στενιμάχου καὶ Τζεπαίνης» (10). «Ὁ δὲ (βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων Ἀλέξανδρος) ὑπέσχετο, ἂν μισθὸν αὐτῷ παρέχωσι τῆς συμμαχίας τὰς κατὰ Στενίμαχον καὶ Τζέπαιναν πόλεις καὶ μεῖζους καὶ ἐλάττους καὶ τὴν ἐν ταύταις ἐγκαθιδρυμένην στρατιάν. Ἦσαν δὲ ἐννέα ἡ Τζέπαινα καὶ ὁ Κρυτζιμός, ἡ Περισιτίζα, ἡ ἁγία Ἰουστίνη, ἡ Φιλιπούπολις, πόλις θαυμαστὴ καὶ μεγάλη, ὁ Στενίμαχος, ὁ Ἀετός, ὁ Μπέαδος, ὁ Κόσνικος» (11).

Παρὰ τῷ Παχυμέρῳ: «Καὶ ἠλίσκετο μὲν Φιλιπούπολις, ἐκρατεῖτο δὲ Στενίμαχον φρούριον καὶ ἅπας ὁ ἔξω τοῦ Αἵμου ζυγὸς συγκατείχετο» (12).

Ἐκ τῶν ἐπὶ τουρκοκρατίας πατριαρχικῶν γραμμάτων, ἐν οἷς μνημο-

1) Αὐτόθι § 54, σελ. 114.

2) Αὐτόθι § 57, σελ. 120.

3) Αὐτόθι § 59, ἔκδ. Βόννης.

4) Ἐφραίμ μοναχοῦ, Ἀλέξιος Ἀγγελος 6496.

5) Τοῦ αὐτοῦ, Θεόδωρος Λάσκαρις, 8966.

6) Αὐτόθι, 8982.

7) Τοῦ αὐτοῦ, Ἰωάννης Βατάσης, 8510, ἔκδ. Βόννης.

8) Κατακουζηνῶ, ἴστορ. I § 27, σελ. 135.

9) Αὐτόθι, I § 36, σελ. 177.

10) Αὐτόθι, III, § 66, σελ. 405.

11) Αὐτόθι, III, § 66, σελ. 406, ἔκδ. Βόννης.

12) Παχυμέρους, Μιχαήλ Παλαιολόγος III, § 18, σελ. 210, ἔκδ. Βόννης.

νεύεται ὁ *Στενίμαχος* καὶ γράφεται διὰ τοῦ *ι*, ἀναφέρω τὸ ἀπὸ *ζρλς* (1628) τοῦ πατριάρχου Λουκάρεως (τετράκις) (1) καὶ τὸ ἀπὸ 1749 τοῦ πατριάρχου Παΐσιου (2) (ἄπαξ). Ἐκ δὲ τῶν παλαιῶν τῆς ἱερᾶς μητροπόλεως Φιλίππουπόλεως κωδίκων τὸ ἀπὸ 26 Ὁβρίου 1781 πρακτικὸν διορισμοῦ τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς Βατοκόβου Μακαρίου, ἐν ᾧ μνημονεύονται τρεῖς οἱ προσεστώτες καὶ τζορπατζήδες τῆς πολιτείας Στενιμάχου καὶ Ἀμπελιάνου (3) καὶ τὴν ἀπὸ 1 Ἀπριλίου 1821 ἐγγυητικὴν κοινὴν πρὸς τὸν πατριάρχην Γρηγόριον τῶν Φιλίππουπολιτῶν ἐπιστολήν, ἐν ᾗ ὑπογράφονται καὶ τέσσαρες πρόκριτοι ἐκ κωμοπόλεως Στενιμάχου.

§ 3. Ἐλθωμεν νῦν εἰς τὴν ἵδρυσιν τοῦ πολισματος καὶ τὴν ἐτιμολογίαν τοῦ ὀνόματος Στενίμαχος, περὶ ἧς ἱκανὰ μέχρι τοῦδε ἐγράφησαν καὶ ἐξ ἧς ἀναμφιβόλως ἐξαρτᾶται καὶ ἡ γραφὴ αὐτοῦ. Ὑπῆρχε παράδοσις παρὰ τοῖς Στενιμαχίταις ἱκανῶς παλαιά, ἀγνώστου ὄντος ὑπὸ τίνας καὶ πῶς πλασθεῖσα, ὅτι οὗτοι ἦσαν ἀποικοὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ Ἰστιαίων, ἀποικισάντων εἰς τὴν Ροδόπην κατὰ τὰ μέσα τοῦ πέμπτου π. Χ. αἰῶνος. Ὁ λατρὸς καὶ καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Ὀθωνείου Πανεπιστημίου Ἀναστάσιος Γεωργιάδης Λευκίας γεννηθεὶς ἐν Φιλίππουπόλει, ἀλλ' ἔλκων πατρίθεν τὴν καταγωγὴν ἐκ Στενιμάχου πρῶτος ἀναφέρει τὴν παράδοσιν ταύτην καὶ νομίζει ὅτι τὸ ὄνομα Στενίμαχος εἶναι παραφθορὰ τοῦ ἀρχικοῦ ὀνόματος Ἰστιομάχη ἢ Ἰστιομάχεια ἐκ τοῦ Ἰστιέων μάχη. «Φασὶ δὲ Ἰστιέων τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀποικίαν εἶναι, οἱ δὲ Ἰστῖες Ἀθηναίων ἀποικοὶ. Ἐπὶ γὰρ Περικλέους ὑπὸ Ἰστιέων (ὡς πον τούτου καὶ Πλούταρχος μέμνηται) ἔξ χιλιάδες ἀποίκων εἰς τὰ παράλια τῆς Θράκης ἐστάλησαν καταράντων δὲ αὐτῶν τρισχίλιοι μὲν ἐν τοῖς παραλίοις μέναντες τὴν νῦν Ξάνθην καλουμένην πόλιν συνήκισαν, οἱ δ' ἄλλοι τὴν Ροδόπην ὑπερβάντες καὶ τοὺς κατοίκους μάχη κρατήσαντες ἐνταῦθα ἰδρύθησαν, ἐκ τοῦ πράγματος τῇ πόλει τοῦνομα δόντες ἐκ γὰρ τοῦ Ἰστιέων καὶ μάχη σύγκειται. Ταύτης τῆς μικρᾶς ἱστορίας ἔδοξέ μοι μνησθῆναι, οὐ μόνον ἐπεὶ παντάπασιν ἐστὶν ἀγνωστος, ἀλλ' ἐπεὶ καὶ γὰρ πρὸς πατρός ἐντεῦθεν ἔλκω τὸ γένος. Ἰστιομαχεὺς γὰρ ἦν ὁ πατήρ· εἰκοσαετὴς δὲ εἰς Φιλίππουπολιν μετοικήσας καὶ γυναικὶ συζευχθεὶς μέχρι τέλους τοῦ βίου διέτριψε. Διὸ καὶ θρεπτήρια τῇ πόλει, κατ' Ἀρτεμίδωρον τὸν Δαλδιανὸν φάναι, οὕση μοι πατρίδι πρὸς πατρός ταῦτα ἀποδίδωμι».

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ὁ πρῶτος καὶ ἀρχαιότατος συνοικισμὸς ἐκλήθη

1) *Louis Petit*. ἐνθα ἀνωτέρω, ἐν τῇ εἰσαγωγῇ, σελ. XXIII, 18) αὐτόθι.

2) Κωδὶξ Κυρίλλου (1781—1845), σελ. α'. 20) αὐτόθι, σελ. ξθ'. ἴδε καὶ *Μυρτ.* Ἀποστολίδου, ὁ ἀπὸ Σηλυβρίας Φιλίππουπόλεως μητροπολίτης Παΐσιος § 7, ἐν τοῖς Θρακικοῖς Ἀθηνῶν, τόμ. Γ', ἐτ. 1932.

3) Ἰδε: *Μυρτ.* Ἀποστολίδου, Ἀν. Γεωργιάδης Λευκίας, Παράρτ. Γ'. τόμ. Θρακικῶν, ἐτ. 1931, σελ. 120—125.

*Ιστιέων (**Ιστι(αι)έων*) *μάχη*, ἐξ οὗ *Ιστιομάχη καὶ *Ιστιομάχεια, (πρὸβλ. *Λυσιμάχεια*), ὁ κάτοικος *Ιστιομαχεύς, οὗ τὸ θηλυκὸν *Ιστιομαχίς. Εἴτα σὺν τῷ χρόνῳ κατὰ παραφθορὰν καὶ παρετυμολογίαν ἐκ τοῦ ἐν στενῷ ἢ ὑπὲρ τοῦ στενοῦ *μάχη* ἐγένετο *Ιστινήμαχον, *Στινήμαχον*, *Στενήμαχον* καὶ *Στινήμαχον* κατ' οὐδέτερον γένος, ὡς ἤδη ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Λευκία ἐκαλεῖτο ἡ πολίχνη. ⁽¹⁾ Τὰ αὐτὰ ἀναφέρει καὶ ὁ Γ. Τσουνκάλας: «ἐκ τοῦ *Ιστιέων καὶ *μάχης* οἱ μὲν ἐπωνομάσθησαν *Ιστιομαχεῖς, ὁ δὲ τόπος *Ιστιομάχη καὶ κατὰ παραφθορὰν τῆς συνθέτου ταύτης λέξεως *Ιστινήμαχος καὶ *Στινήμαχος* καὶ *Στενήμαχος* ἐκλήθη», ⁽²⁾ κατὰ θηλυκὸν γένος καὶ προσεπάγει καὶ ἐπιγραφὴν μαρμαρίνου ἀναγλύφου, παριστῶντος γυμνὸν ἱππέα ἐπὶ Πηγάσου καὶ ὑπὸ τὸν ἵππον δελφίνα, εὐρεθέντος δὲ κατὰ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος κατὰ τὴν ἐσκαφὴν ὑπογείου ἐν τῇ πόλει. ⁽³⁾

Κατὰ τι δὲ στιχούργημα τοῦ διευθυντοῦ τῆς Ἑλληνικῆς σχολῆς Στενιμάχου Κωνστ. Σαϊτίδου ἐν ἔτει 1849 ἀναφερόμενον εἰς τὴν παλαιὰν Ἑλληνικὴν τῶν Στενιμαχιδῶν καταγωγὴν τὸ ὄνομα τῆς πόλεως Στενήμαχος προήλθεν ἐκ τοῦ στενὴ *μάχη*, ἣν συνεκρότησαν πάλαι ποτε, προφανῶς κατὰ τὴν προεξηραμένην παράδοσιν, οἱ ἔποικοι Ἕλληνες πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς βαρβάρους, οὓς ἐκδιώξαντες ἵδρυσαν τὸ πόλιν.

«Κι' οἱ ἰδιοὶ μας προπαίτορες, σὺν ἀφῆκαν τὴν πατρίδα,
τῶν Χαρίτων τὴν ἐστίαν, ἀχ! τὴν γῆν τὴν Ἑλληνίδα,
ἐδῶ ἦλθον μὲ στενὴν *μάχην* βαρβάρους καὶ ἐξώσουν
καὶ ἐκ ταύτης τὸν Στενήμαχον ἐξῆς καὶ στερεώσουν...» ⁽⁴⁾.

Ἡ παράδοσις ὅμως αὕτη δὲν ἔχει βάσιν ὅτε ὑπ' οὐδενὸς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων μνημονευομένης ἀποικίας τῶν Ἰστιαιέων κατὰ τὰ μέρη τῆς Ροδόπης ταῦτα. Διότι ὁ μὲν Θουκυδίδης λέγει ἀπλῶς: «Ἐστιαιᾶς δὲ ἔξοικίσαντες (*Ἀθηναῖοι) αὐτοὶ τὴν γῆν ἔσχον» ⁽⁵⁾ ὁ δὲ Διόδωρος: «Καὶ τὴν μὲν πόλιν τῶν Ἐστιαιέων ἐλὼν (Περικλῆς) κατὰ κράτος ἐξώκισε τοὺς Ἐστιαιεῖς ἐκ τῆς πατρίδος» ⁽⁶⁾ καὶ ὁ Πλούταρχος: «Ἐστιαιεῖς δὲ πάντας ἀναστήσας ἐκ τῆς χώρας (Περικλῆς) Ἀθηναίους κατώκισε» ⁽⁷⁾. Τὸ παράδοξον δ' εἶναι ὅτι

1) *Λευκίου Γ. Α.* Λοιμοὶ ἀφορισμοί. Λευκία Παρισίων, ἔτ. 1832, Παρεκβολαί, σελ. 383, σημ. 3) Ἀυτόθι.

2) *Τσουνκάλα Γ.* Ἱστοριωγραφικὴ περιγραφὴ τῆς ἐπαρχίας Φιλίππουπόλεως, Βιέννη, 1852, σελ. 50 § 64.

3) Ἀυτόθι, σελ. 53 § 69.

4) *Βλ. Σκορδέλη*, Τὰ πρακτικὰ τῆς σχολῆς Στενιμάχου, Θρακικὰ Ἀθηνῶν, τόμ. Α'. ἔτ. 1928 σελ. 363.

5) *Θουκυδίδου*, I, 114, 3.

6) *Διοδώρου*, XII, 7.

7) *Πλούταρχου*, βίος Περικλέους, XXIII.

καὶ αὐτὸς ὁ ἱστορικὸς Goldschmidt ἐν τῇ Ἑλληνικῇ του ἱστορίας ὑπολαμβάνει τὸν Στενίμαχον ὡς πόλιν πολὺ παλαιὰν ἀνάγων τὴν ἰδρυσίν της εἰς τοὺς θρακικοὺς χρόνους, συνταυτίζει ὁμῶς ἐσφαλμένως πρὸς τὴν πρωτεύουσαν τῶν Ὀδρυσῶν τὴν Οὐσκοδάμαν⁽¹⁾, τὴν ἀνακτισθεῖσαν καὶ ὀχυρωθεῖσαν τῷ 127 ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Αἰλίου Ἀδριανοῦ καὶ ὀνομασθεῖσαν διὰ τοῦτο *Αἰλίαν* καὶ *Ἀδριανούπολιν*: «Πόλις ἀξιόλογος τῆς μεσογαίας Οὐσκουδάμα, νῦν *Στανίμακα*»⁽²⁾.

Ὁ Κ. Οἰκονόμος οὐδὲν λέγει περὶ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος, ὅπερ γράφει ἀείποτε διὰ τοῦ *η* (Στενῆμαχος), ἀνάγει ὁμῶς καὶ οὗτος τὴν ἰδρυσιν τοῦ πολισματος εἰς τοὺς ἐλληνικοὺς χρόνους: «καὶ ἔστιν αὐτὴ τε καὶ τὰ πέριξ αὐτῆς χωρία, ὡς φαίνεται, ἀποικίαι τις ἐλληνικαί· διότι μεταχειρίζονται λίαν τῇ ἀφαιρέσει καὶ συγκοπῇ τῶν λέξεων, ἐν πολλοῖς δὲ καὶ τῇ συναλοιφῇ χρῶνται, οἷον, τὸ *ἰδικόν μου* — *δόκμ* λέγοντες»⁽³⁾. Οὐδεὶς ἀμφιβολία ὅτι καὶ οὗτος, ὁ πρῶτος τῆς ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως ἱστοριογράφος, οὗ ὁ πατήρ ἦτο ἐξ Ἀμπελιάνου τοῦ Στενιμάχου, ἐγνώριζε τὴν περὶ Ἰστιάων παραδόσιν.

§ 4. Ὁ Βλ. Σκορδέλης, Στενιμαχίτης, εἰκάζει⁽⁴⁾ ὅτι ἡ πόλις, ἥτις κατ' ἀρσενικὸν γένος ὁ Στενίμαχος παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ἀείποτε ἀπαντᾷ, (πρβλ. ὁ Ἀκράγας παρὰ τοῖς ἀρχαίοις), ἔλαβε τὸ ὄνομά της κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἐκ τοῦ διασχίζοντος αὐτὴν ποταμοῦ, ὅστις πιθανῶς κατ' ἀρχὰς ἔφερε τὸ ὄνομα Στενίμαχος⁽⁵⁾, προφανῶς ἐκ τοῦ στενομάχος, ἅτε μαχόμενος ἐν στενοῖς· διότι κατὰ τὴν διὰ τῆς διασφάγος ὀρμητικὴν καὶ χειμαρρῶδη ἀάθοδόν του βοᾷ, οἶονεῖ παλαίων καὶ μαχόμενος πρὸς τοὺς παρὰσυρομένους ὑπ' αὐτοῦ λίθους. Τὸν μεσαιωνικὸν δὲ συναρμολογισμὸν ὑπολαμβάνει λείψανον ἀρχαιοτέρου ἐλληνικοῦ, στηριζόμενος ἐπὶ τῶν ἀποκαλυφθεισῶν ἐπὶ τόπου ἀρχαιοτήτων καὶ ἐπιγραφῶν καὶ τῆς ἰδιωματικῆς τῶν Στενιμαχιτῶν διαλέκτου, διασφζούσης πλείστας ἀρχαῖκας λέξεις. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τούτου συντάξας ἐδημοσίευσε καὶ γλωσσάριον περιλαμβάνον διακοσίας τοιαύτας, ἐτυμολογικῶς ἀναγομένας.

1) *Marcellini*, XXVII, 4, 12. — *Jordanis*, Romana, ἐκδ. Mommsen, σελ. 28, 16. Ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ὀνομάζεται καὶ Ὁρεσιὰς ἀναγομένης τῆς ἰδρύσεώς της εἰς τὸν Ὁρέστην υἱὸν τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἴδε *Τρέτζη*, ἱστορ. 8, 953.

2) Παρεφθαρμένως γράφει *Στανίμακα*. ἴδε, *Βλ. Σκορδέλη*, Πανδώρα, σελ. 423, ἔτος 1859-60.

3) *Οἰκονόμου Κ.*, Ἱστοριογεωγραφικὴ περιγραφή τῆς ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως Βιέννη, 1819, σελ. 51 § να'.

4) *Σκορδέλη Βλ.*, Θρακικαὶ μελέται, Λειψία, ἔτ. 1877, σελ. 28.

5) Ὁ ποταμὸς ὑπὸ τῶν ἐλλήνων Στενιμαχιτῶν ἔκαλετο μέχρις ἐσχάτων ἀπλῶς ὁ ποταμὸς ἢ ὁ ποταμὸς τοῦ Στενιμάχου. Καὶ ὁ διελθὼν διὰ τῆς Φιλιππουπόλεως κατὰ τὸ 1534 περιηγητὴς Β. Ramberti καλεῖ αὐτὸν *Stanuch*, ὅπερ ἀναμφισβητήτως εἶναι παραφθορά τῆς λέξεως *Stanimak*—*Στανίμαχο(ν)*.

εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν κλασσικῶν χρόνων, μηκέτι δὲ ἀλλαχοῦ λαλουμενός (¹).

Ὁ δὲ Ἀργ. Δημητριάδης, Στενιμαχίτης καὶ αὐτός, διευθυντὴς τῆς κεντρικῆς Ἑλληνικῆς σχολῆς τῆς γενετέρας του, ὁρμώμενος ἐκ τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως ἱστορικῶν περὶ τοῦ Στενιμάχου εἰδήσεων μέχρι τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος εἰκάζει ὅτι τὸ πόλισμα εἶναι μεσαιωνικόν, προελθὸν ἐκ στρατιωτικῆς τινος ἀποικίας περὶ τοὺς χρόνους ἐκείνους· δηλ. ὁ ἀρχικὸς πυρὴν τοῦ πολίσματος, ὅπερ ἀρχήθην ἦτο ὑπ' αὐτὸ τὸ φρούριον (²). Ἀπετελέσθη ἐκ τῶν οἰκογενειῶν τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ ἐγκατασταθέντων μονίμως στρατιωτικῶν ταγμάτων, τυχόντων αὐτοκρατορικαῖς διατάγμασι διαφόρων προνομίων (διανομῆς γαιῶν, ἀσυδοσίας, ἀποχῆς ἐκδήμων στρατειῶν κτλ.) πρὸς φρούρησιν τῆς τε διόδου καὶ τῆς ὑπερκειμένης πλουσιωτάτης τῆς Θεοτόκου τῆς Πετριτσονίτιδος μονῆς, ἐν τῷ τυπικῷ ἧς τὸ πρῶτον μνημονεύεται. Τὴν ἐκ στρατιωτικῶν δὲ καὶ πολεμικῶν προγόνων καταγωγὴν τῶν Στενιμαχιτῶν διαπιστοῖ καὶ ὁ ἐκ κληρονομίας ἀρηίφίλος καὶ φιλόπατρις αὐτῶν χαρακτήρ. Τὸ ὄνομα δὲ Στενίμαχος ἐτυμολογεῖ ἐκ τοῦ μεταξὺ τοῦ πολίσματος καὶ τῆς μονῆς στενοῦ καὶ μακροῦ χώρου, δι' οὗ ῥεεὶ ὁ ἀνώνυμος θεωρούμενος ποταμός, τ. ἔ. ἐκ τοῦ στενὸν-μῆκος ἐγένετο Στενίμαχος, οἶονεὶ Στενόμαχος, ἐξ οὗ κατὰ μεταβολὴν Στενόμαχος—Στενίμαχος (³).

Τὴν εἰκασίαν ταύτην ἀντέκρουσεν ὁ Βλ. Σκορδέλης, οὗ ἡ γνώμη προμνημονεύθη, ὑπολαμβάνων ὡς ἄλογον τὴν ἐκ στρατιωτικῶν, ὡς παντοδαπῶν τῆς Βυζαντιακῆς αὐτοκρατορίας μισθοφόρων, προέλευσιν τῶν ἀμειγῶν Ἑλλήνων Στενιμαχιτῶν, πλάνην δὲ τὸ νομίζειν ὅτι αἱ πόλεις καὶ οἱ συνοικισμοὶ ἐν γένει λαμβάνουσιν ὕπαρξιν, ἀφ' οὗ χρόνου μνημονεύονται ὑπὸ τινος σγγραφέως, διότι ἐνδέχεται νὰ ὑπάρχωσιν ἀπ' αἰώνων καὶ νὰ μὴ δοθῇ ἀφορμὴ πρὸς ἀναγραφὴν που τοῦ ὀνόματός των. Ὡσαύτως ἀπέκρουσε καὶ τὴν ἐκ τοῦ στενόμαχος—στενόμαχος κατὰ μεταβολὴν ἐτυμολογίαν τοῦ ὀνόματος, καθ' ὅσον ἐκ κοινοτάτου γνωρίσματος, ὡς εἶναι τὸ μῆκος καὶ ἡ στενότης διασφάγος καὶ ποταμοῦ, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προέλθῃ χαρακτηριστικὸν ὄνομα. (⁴)

1) Καζάζη Ν., Ὁ Ἑλληνισμὸς ἐν τῇ χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου, Ἀθήναι, ἔτ. 1899, σελ. 138.

2) Τοῦτο μαρτυρεῖ καὶ ὁ Ville-Hardouin, La conquête de Constantinople §§ CI, ἐκδ. Wally, Paris.

3) Δημητριάδου Ἀργ., Σύντομος περιγραφὴ Στενιμάχου, Ἀνατολικὴ ἐπιθεώρησις Ἀθηνῶν, ἔτ. 1885, Ἰανουαρ. 15. Ὡσαύτως τοῦ αὐτοῦ, Περιγραφὴ Στενιμάχου, αὐτόθι, ἔτ. 1885, Ἰανουαρ. 22. Ἀπάντησις εἰς τὰς περὶ Στενιμάχου ἐπανορθώσεις τοῦ Βλ. Σκορδέλη, αὐτόθι, ἔτ. 1885, Φεβρουαρίου 26.

4) Σκορδέλη Βλ. Ἐπανορθώσεις τινὲς περὶ Στενιμάχου, αὐτόθι, ἔτ. 1885, Φεβρουαρ. 19.

§ 5. Ὁ λόγιος Βουλγαρος P. Tsilew⁽¹⁾ ἀφορῶν εἰς τὴν ἀνώμαλον σύνθεσιν τῆς λέξεως *Στενήμαχος* ἢ *Στενίμαχος* ἀντὶ τῆς ὀμαλῆς *Στενόμαχος*, διότι εἰς πάντα τὰ ἀπὸ τοῦ ἐπιθέτου *στενός* σύνθετα, τὰ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἐσηματισμένα, τὸ συνδεδειγμένον φωνῆεν εἶναι *ο* καὶ οὐδέποτε *η* ἢ *ι* καὶ ἐρειδόμενος εἰς τε τὴν παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ἀείποιε διὰ τοῦ *ι* γραφὴν καὶ εἰς τὴν παρὰ Παχυμέρει διὰ τοῦ *σθε* ἀντὶ *στε* «Σθενίμαχον φρούριον»,⁽²⁾ φρονεῖ ὅτι τὸ ὄνομα ἦτο ἀρχῇθεν *Σθενίμαχος*. Οὕτω ἡ λέξις εἶναι κατ' αὐτὸν σύνθετος ἐκ τοῦ *σθένος* καὶ *μάχομαι* (=ὁ μετὰ σθένους, σθεναρῶς, ἀνδρείως μαχόμενος), τὸ δὲ συνδεδειγμένον φωνῆεν *ι* ἐρμηνεύεται κατ' ἀναλογίαν τοῦ ἐν τοῖς μετὰ τῆς λέξεως *κάλλος* συνθέτοις, ἀρχαίοις τε καὶ νεωτερικοῖς, οἷον *Καλλίστρατος*, *Καλλίμαχος*, *καλλιγράφος* καὶ τὰ παρόμοια. Ἡ τοῦ φθόγγου *σθ* εἰς *στ* τροπὴ ἐγένετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἤδη κατὰ Βουλγαρικὴν ἐπίδοξιν (πρβλ. καὶ *Ξάνθη*—*Ξάντη*), τῶν Σλαβικῶν γλωσσῶν στερουμένων τοῦ φθόγγου *θ* καὶ τρεπουσῶν αὐτὸν εἰς τὸ ψιλὸν *τ*.

Ἡ γνώμη αὕτη εἶναι ἀξία προσοχῆς καὶ δὲν στερεῖται πιθανότητος. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα ἀρχῇθεν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ᾔτη γλωσσικῶς ὁρθῶς *Σθενίμαχος*. ὥς νομίζει ὁ Tsilew, ἀλλὰ μόνον *Σθενέμαχος*, διότι πάντα τὰ μετὰ τοῦ *σθένος* ὥς πρῶτον συνθετικῶς σύνθετα ὀνόματα ἔχουσιν ἐν τῇ δευτέρᾳ συλλαβῇ τὸ φωνῆεν τοῦ θέματος *ε* καὶ οὐχὶ *ι*, οἷον: *Σθενέβοια*, *Σθενέλαος*, *Σθενελαΐδας*, *Σθενεκρατής*, σπανιώτατα δὲ τὸ συνδεδειγμένον φωνῆεν *ο*, οἷον *σθενοβλαβής*.

Ἐπειδὴ δὲ παρὰ τοῖς Ἕλλησι παρὰ μὲν τοῖς ἀρχαίοις μόνον τὸ ἄτονον φωνῆεν *ε*, παρὰ δὲ τοῖς νεωτέροις ἐν γένει ὁ ἄτονος φθόγγος *ε* (*ε*—*αι*) μετατρέπεται κωφούμενος εἰς *ι* πρὸ ἢ μετὰ ἐπίτονον συλλαβὴν, οὐδέποτε δὲ τὸ ἐπίτονον *ε* ἢ *ι* (*αι*) χαρακτηριστικὸν οὐ μόνον τῶν βορειῶν ρωσικῶν διαλέκτων⁽³⁾, οἷον: *βρεγμένος*—*βριγμένος*, *ἐχούμενος*—*ιχούμενος*, *πεθερός*—*πιθιρός*, *παιδί*—*πιδί*, *παλαιός*—*παλιός* κτλ., ἀρξαμένης τῆς κωφώσεως ἀπὸ τοῦ ἐννάτου ἤδη αἰῶνος, ὥς διαπιστοῦται ἐκ τινος ἐλληνικῆς τοῦ Βουλγάρου χάν Μαλαμῆ (831—836) ὀλιγοστίχου ἐπιγραφῆς, ἐν ᾗ ἡ λέξις *Γραικός* γράφεται τετράκις *Γρικός* (δὲς διὰ τοῦ *ι* καὶ δὲς διὰ τοῦ *υ*)⁽⁴⁾, ἀλλὰ καὶ τῶν

1) Tsilew P. Οὐχὶ *Στενήμαχος* ἀλλὰ *Σθενίμαχος*. βουλγαριστί, Bulletin de l'institut archéol. Bulg. Sophia, ἔτ. 1921—22, τόμ. I, σελ. 236.

2) Ἴδε τὸ χωρίον ἀνωτέρω § 2.

3) Χατζηδάκη Γ. Ἀκαδημικὰ ἀναγνώσματα εἰς τὴν ἐλληνικὴν, τόμ. Γ', σελ. 76, ἔτ. 1902.

4) Beschewliew B. Die Griechische Sprache in den Urbulgarischen Inschriften, ἐν τῷ Annuaire du Musée nat. de Sophia, ἔτ. 1922—26, σελ. 418. Ἀναγράφω ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τοὺς σχετικoὺς στίχους: γ') ἰρήνην τε πύσας κ' καλ(ά) ἔζισ μετὰ τοῦς Γρυ(κούς). δ') εἰς τὸ ἀρχέ(ον) καλὰ ἔζουν, κ' ὁ Γρυκὺ ἐρίμοσα(ν)

ἀρχαίων Ἀρχαίων (Ἀρκαδικῆς—Κυπριακῆς), οἶον : ἐν—ἰν, ἀπεχόμενος—ἀπικόμενος (¹), ἐν ἐν συνθέσει—ἰν—ἐγκεχέει—ἰγκεχέει, ἐμφαίνειν—ἰμφαίνειν, ἐνδικάζηται—ἰνδικάζηται (²), ἐν=εἰς (ἐνς—εἰς) τὴν θεὸν τὴν Ἀθηνᾶν—ἰν τὰν θιὸν τὰν Ἀθάναν (³) κτλ., ἀνάγκη νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐπὶ χρόνον τὸ ὄνομα Σθενίμαχος ἐξεφέρετο ὑπὸ τῶν ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ οἰκούντων Ἑλλήνων κατὰ γενεαὴν πῶσιν τοῦ Σθενεμάχου. Οὕτω δὲ κωφουμένου βαθμηδὸν τοῦ φθόγου νε ἔνεκα τῆς ἀτονίας του πρὸ τοῦ ἰσχυρῶς ἐπιτόνου μά μετετράπη εἰς Σθενίμαχον, ὅθεν ἐμορφώθη ἡ ὀνομαστικὴ Σθενίμαχος.

Ἡ κατὰ ψήλωσιν εἴτα τροπὴ τοῦ σθε εἰς στε Σθενίμαχος—Στενίμαχος οὐδὲν τὸ κοινὸν ἔχει πλὴν τῆς συμπτώσεως πρὸς τὴν Βουλγαρικὴν γλῶσσαν καὶ οὐδεμίαν Βουλγαρικὴν ἐπίδρασιν μαρτυρεῖ, διότι ἀπαντᾷ ἐν τῇ μέσῃ καὶ νέᾳ ἑλληνικῇ γλῶσσῃ (⁴) καὶ ἐν οἷς τόποις Σλαβικὸς ποῦς δὲν ἐπάτησε καὶ εἶναι λείψανον τῶν ἀρχαίων Αἰολικῶν διαλέκτων, οἶον : ἐλέσθω—ἐλέστω, ἀρέσθαι—ἀρέσται (⁵) καὶ κανχάσθω—κανχάστω ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ β'. ἢ γ'. μ. Χ. αἰῶνος εὐρεθείη καὶ σφριζομένη ἐν αὐτῷ τῷ Στενίμαχῳ (⁶).

Κατὰ ταῦτα, ἐὰν τὸ ὄνομα τῆς πόλεως Στενίμαχος προῆλθεν ἐκ τοῦ Σθενεμάχου (σθενεμάχος—Σθενεμάχος), δέον νὰ ὑποτεθῇ ὅτι κατὰ τὸ μέρος ἐκεῖνο ὑπῆρχεν ἐπὶ τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων μνημεῖόν τι (κρήνη ἢ τάφος ἢ στήλη ἐνεπίγραφος ἢ λείψανον ἀγροικίας) ἀπὸ τῶν ἑλληνορωμαϊκῶν ἤδη χρόνων, καλούμενον τοῦ Σθενεμάχου—Σθενίμαχου, ἐξ οὗ μετωνομάσθη καὶ ὁ περὶ αὐτὸ συνοικισμὸς Σθενίμαχος—Στενίμαχος, ὡς ἀπαντᾷ ἀπὸ τοῦ ἐνδεκάτου ἤδη αἰῶνος. Ἡ τοιαύτη δὲ ὑπόθεσις δέον νὰ μὴ ὑποληφθῇ ὡς φαντασιοπληξία. Ὁ Ἑλληνισμὸς κατὰ τὴν μεγίστην ἀκμὴν τῆς Φιλιππουπόλεως

τὰ χορία : ζ') κ' καλὰ ἐξισεῖς τοὺς Γρικούς κ' τοῦ Προβάτου τὸ κάστρον). ζ') δ(όσας) κ' τὸ Βουρ(τικόν;) τὸ κάστρον) κ' τὰ χορ(ία) τ(οὺς) Γρικ(οὺς).

1) Χατζηδάκι Γ., ἐνθα ἀνωτέρω σελ. 60.

2) Ραγκαβῇ Ἀλ. Ἐπιγραφικὴ, ἔτ. 1888, Τεγεατικὴ ἐπιγραφὴ, 56 στίχος, σελ. 216—217 καὶ Berg ἐν τῷ προγράμματι τοῦ πανεπιστημίου τῆς Ἀλλης, ἔτ. 1860—61.

3) Ραγκαβῇ Ἀλ. Ἐπιγραφικὴ. Συλλαβογραφικὴ ἐξ Ἰδαίου τῆς Κύπρου ἐπιγραφῇ, 31 στίχος, σελ. 145.

4) Χατζηδάκι Γ., ἐνθα ἀνωτέρω σελ. 43. Συνήθως ἡ κατὰ ψήλωσιν τροπὴ τοῦ θ εἰς ι γίνεται νῦν μετὰ τοῦ φ ἢ εν (φθάνω—φτάνω, ἐλεύθερος—ἐλεύτερος, νίφθηκα—νίφθηκα, εὐθύς—εὐτύς), μετὰ τοῦ σ (χρειάσθηκα—χρειάσθηκα, βιάσθηκα—βιάσθηκα, μισθός—μιστός, Σθενίμαχος—Στενίμαχος), μετὰ τοῦ χ' (χθές—χτές, ἐχθρός—ἐχτρός) καὶ μετὰ τοῦ ρ (ἦλθα—ἦρθα, νάρθηκας—νάρτηκας, θρίχα—τρίχα).

5) Χατζηδάκι Γ., ἐνθα ἀνωτέρω. σελ. 65.

6) Ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει : Βίκτωρ Σκευᾶς ἐνθάδε κεῖμαι, πατρίς | δέ μοι Θεσσαλονίκη. Ἐκτεινέ με δαίμων, οὐχ ὁ ἐπίορκος Πίννας. Μηκέτι | κανχάστω' ἔσγον σύνοπλον | Πολυνείκην, ὅς κτεινας Πίνναν | ἐξεδίκησεν ἐμέ. Καὶ Θάλλος | πρόσση τοῦ μνημείου, ἐξ ὧν κατέλιπον. Dumont—Homolle, Mélanges d'archéologie et d'épigraphie, σελ. 340, ἀρ. 56.

ἐπὶ τοῦ δ'. καὶ γ'. μ. Χ. αἰῶνος εἶχεν ἐκτείνει τοὺς πλουσίους πλοκάμους του καὶ ἐπὶ τὰ μέρη ταῦτα μεταβληθέντα εἰς παράδεισον. Ἐπομένως μεταξὺ τῶν ἐλληνικῶν ὀνομάτων τῶν ἐποίκων Ἑλλήνων ἢ τῶν ἐξηλληνισμένων Θρακῶν ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρχῃ καὶ τὸ ὄνομα *Σθενέμαχος*, ὡς ὑπῆρχε τὸ ὄνομα *Μενέμαχος*, (ἐκ τοῦ *μενεμάχος*—ὁ τὴν μάχην ἢ τὰς μάχας ὑπομένων κατὰ τὸν Ἀππιανόν, ἀνάλογον τοῦ *μενεχάρμης*) διαφυλαχθὲν ἐπὶ μνημείου ἢ λειψάνου αὐτοῦ.

Παρόμοιον ἐπιτάφιον μνημεῖον ὑπῆρχε πλησίον τῆς ἡμίσειαν ὥραν περὶπου δυτικῶς τοῦ Στενιμάχου ἀπεχούσης νῦν κώμης Βοδενῶν, ἐξ οὗ ἀνήκοντος εἰς τὸν Κλαυδιανὸν νῖόν τοῦ *Μενεμάχου* ἀνευρέθη μαρμαρίνη στήλη ὕψους 1,60 καὶ πλάτους 0,50 τοῦ μέτρου. Τὸ ἄνω τῆς στήλης ἀποτελεῖται ἐκ θριγκοῦ διηρημένου εἰς τέσσαρας ζώνας. Ἐν τῇ τετάρτῃ ζώνῃ εἶναι κεχαραγμένη κεφαλαίοις γράμμασιν ἡ ἐπιγραφή: «Ἀγαθῇ Τύχῃ» καὶ ἐν τῇ στήλῃ «Μᾶρ(ος) Σευήρι(ος) Κλαυδιανὸς Καρδένθου Μενεμάχου ζῶν ἑαυτῷ κατέστησεν» (1).

§ 6 Οὗχ ἦτον σπουδαία εἶναι καὶ ἡ γνώμη τοῦ καθηγητοῦ τῆς Βυζαντιακῆς ἱστορίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν Κ. Ἀμάντου (2), ὅτι τὸ ὄνομα τῆς πόλεως προήλθε πιθανῶς ἐκ τινος οἰκογενειακοῦ ὀνόματος *Στενήμαχος*, διότι, ὡς φαίνεται, τοιοῦτον ὄνομα ἦτο ἐν χρῇσει κατὰ τὸν μεσαιῶνα, ὡς διαπιστοῦται ἐκ τινος ἐγγράφου τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος ἐκ Λήμνου, ἐν ᾧ ἀναφέρεται καὶ τις «Γεώργιος τοῦ Στενιμάχου» (3). Ἐκ τούτου δὲ εὐκολώτερον ἐρμηνεύεται καὶ ἡ κατ' ἀρσενικὸν γένος ἐκφορὰ τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως—ὁ *Στενήμαχος* οὐ μόνον παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς συγγραφεῖσι καὶ χρονογράφοις, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς κατοικοῖς αὐτοῖς συνήθως.

Ὁ Ἀμαντος γράφων τὸ ὄνομα *Στενήμαχος* διὰ τοῦ *η* καὶ θεωρῶν ὡς πρῶτον συνθετικὸν αὐτοῦ τὸ στενός δικαιολογεῖ τὴν γνώμην του ὡς ἐξῆς: «*Στενήμαχος* λοιπὸν ὄνομα ὑπῆρχε καὶ ἐκ τινος τοιοῦτου (ὅχι τοῦ Λημνίου!) ἐπεκλήθη καὶ ὁ *Στενήμαχος* κατ' ἀρσενικὸν γένος, ὅπως ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἀκρόπολίου καὶ ὅπως λέγεται ἀκόμη μέχρι σήμερον ὑπὸ τῶν κατοίκων καὶ τῶν περὶ Ἑλλήνων. Ὁ τόνος τοῦ *Στενήμαχος* φαίνεται ἀνώμαλος, ἀλλὰ δὲν εἶναι μοναδικός: ἐκ τοῦ *μάχομαι* ἐγένοντο μὲν καὶ κανονικὰ σύνθετα: *Θαλασσομάχος*, *χερσομάχος*, *ζυγομάχος* κτλ. ἀλλὰ καὶ ἀ(ε)τόμαχος, *πυρόμαχος* κτλ. διὰ τοῦ πληθυντικοῦ ἀτομάχοι κτλ. κατὰ τὸ ἀθρόοι—ἄθροπος κτλ.» (4) Ὁ τόνος λοιπὸν ἐρμηνεύεται δυσκολωτέρα εἶναι ἢ ἐρμηνεία τοῦ

1) Kazarow G., Bulletin de l'inst. archéol. Bulg. τόμ. VII, ἐτ. 1932—33, καὶ Dobrowsky, Sbornik, τόμ. XVI, ἐτ. 1900, σελ. 119, ἀρ. 27.

2) Ἀμάντου Κ., Τοπωνυμικά, Λεξικογραφικὸν ἀρχειὸν τῆς μέσης καὶ νέας Ἑλληνικῆς, τόμ. V, Ἀθῆναι, σελ. 64—*Στενήμαχος*.

3) Ἐπετηρὶς Φιλολογικοῦ συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως, τόμ. XXV, σελ. 164.

4) 18ε. MNE. 291.

η. Στενήμαχος ἀντὶ Στενόμαχος, ἀλλὰ διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ ἐμποδισθῶμεν νὰ σχετίσωμεν τὸ τοπωνυμικὸν πρὸς τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα Στενήμαχος. Φαίνεται δ' ὅτι ὑπῆρχε καὶ ῥῆμα στενομαχῶ=μάχομαι, ὑπερασπίζω τὰς κλεισούρας, τὰ στενά (πρβλ. ζυγομαχῶ, πυργομαχῶ κτλ.) καὶ στενομάχος καὶ στενήμαχος θὰ ἦτο ὁ ὑπερασπιστὴς τῶν στενῶν, ὁ κλεισουράρχης ἢ δερβὲν—ἀγᾶς».

Ἐάν αὕτη ἡ γνώμη ἀληθεύῃ, δεόν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι τὸ ἐπίθετον στενομάχος (=ὁ ἐν τῷ στενῷ ἢ ὁ ὑπὲρ τοῦ στενοῦ μαχόμενος) πρὶν ἢ μεταβληθῇ εἰς ἐπώνυμον καὶ εἶτα εἰς κύριον ὄνομα ἐλέχθη κατ' ἀφομοίωσιν¹⁾ τοῦ νο-πρὸς τὸ στενεμάχος καὶ κατὰ κώφωσιν τῶν φθόγγων εἰς ἰ Στινιμάχος, ἐξ οὗ τὸ κύριον ὄνομα Στινίμαχος, ὡς καὶ σήμερον ἀκόμη προφέρεται ὑπὸ τῶν κατοίκων (πρβλ. ὡς πρὸς τὸν τονισμόν τὰ κύρια ὀνόματα: Ἀρχίμαχος, Ἀλκίμαχος, Τηλέμαχος, Φιλόμαχος, Φυρόμαχος καὶ τὰ ἐπίθετα ναύμαχος, ἀγγέμαχος, παλαίμαχος κτλ.), ὅπερ ὑπὸ τῶν λογίων μετετράπη εἰς Στενίμαχος κατ' ἐπαναφορὰν τοῦ ἀρχικοῦ φθόγγου τοῦ στενός, ὡς παρεδόθη ἡμῖν γραπτῶς ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν, οἵτινες γράφουσι ἀείποτε αὐτὸ διὰ τοῦ ι κατ' ἀναλογίαν πάντως τῶν: Ἀρχίμαχος—Ἀλκίμαχος. Ἐκ τοῦ ἐπωνύμου λοιπὸν ἡ ὀνόματος Στινίμαχος—Στενίμαχος, ὅπερ ἔλαβεν ὁ ὑπερασπιστὴς τοῦ στενοῦ ἢ ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ (ἐκ τοῦ στενομάχος) προῆλθε καὶ τὸ τοπωνύμιον τοῦ συνοικισμοῦ. Ἀνάλογον ἀκριβῶς συνέβη καὶ εἰς τὸ τοπωνύμιον τοῦ ἀπέναντι τοῦ Στενιμάχου συνοικισμοῦ Ἀμπελίως. Καὶ τοῦτο προῆλθεν ἐκ τινος φέροντος τὸ ἐπώνυμον Ἀμπελιάς²⁾ ἐκ τοῦ ἐπιθέτου ἀμπελιανός ἐκ τοῦ Ἀμπέλια (ἀμπελώνες).—Ἀμπελιανός—Ἀμπελίως.

Πρὸς τὴν γνώμην τοῦ καθηγήτοῦ Ἀμάντου περὶ τῆς ἐκ τοῦ στενομάχος—Στενόμαχος—Στενίμαχος ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως συμφωνεῖ πως καὶ ἡ τοῦ Σλαύου χρονογράφου Κωνσταντίνου Κοστένσκυ, τοῦ ἐπιλεγομένου φιλοσόφου ἀπὸ τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος, ὅστις μνημονεύων τὸ φρούριον Στενίμαχος ἐρμηνεύει τὸ ὄνομα Στενὴ ἄμυνα (tesno-branstvo), τ. ἔ. ἄμυνα τοῦ στενοῦ, τῆς κλεισωρείας, ὑπολαμβάνων αὐτὸ τοῦτο

1) Ἡ ἀφομοίωσις συνήθης ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ πάθους ἀρχαϊοῦθεν, εἶναι συνηθεστάτη ἐν τῇ διαλέκτῳ τῶν Στενιμαχιτῶν, οἷον: τέσσαρα—τέσσερα (τέσσειρα), Ἰλαρά—Ἰλιρη, ἐξαπτέρυγον—ξεφτέρι (ξιφτέρι), ἐργαλείον—ἀργαλειό, ἔξω=ὄξω (ὄξου), παρόνομα—παρανόμ', τί λογῆς—τίλιγος, μοναστήριον—μαναστήρ', ἐπάνω—ἄπάν', ποταμός—παταμός, ὄρμαθός—ἀρμαθιά, ὁμφαλός—ἀμφαλός, ὀκτάπους—ἄχταπόδι, κτλ.

2) Ἐν τοῖς παλαιαῖς κώδιξι τῆς ἱερᾶς μητροπόλεως Φιλιππουπόλεως ὁ συνοικισμός καλεῖται Ἀμπελιάς οἷον: Λασκαρίνα ἐξ Ἀμπελιάνου (ἔτ. 1692), προεστώτες Στενιμάχου καὶ Ἀμπελιάνου (1781), ἡ ἐν Ἀμπελιάνῳ ἐκκλησία τῆς Παναγίας (1628) ἐν γράμματι τοῦ πατριάρχου Λουκάρεως κτλ.

τὸ φρούριον τοῦ Στενιμάχου ὡς ἀμύντορα—ὑπερασπιστὴν τοῦ στενοῦ ἔνεκα τῆς ἐπικαίρου θέσεώς του.⁽¹⁾

Ἐκ τῶν προειρημένων προκύπτει ὅτι τὸ ὄνομα τῆς πόλεως *Στενίμαχος* εἴτε ἐκ τοῦ *Σθενέμαχος* εἴτε ἐκ τοῦ *Στενόμαχος* ἐτυμολογεῖται, δέον νὰ γράφηται διὰ τοῦ *ι* οὐχὶ μόνον, διότι παρεδόθη ἡμῖν οὕτω ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν, οἵτινες ἔγραψαν αὐτὸ πάντως κατ' ἀναλογία τοῦ Ἀλκίμαχος—Ἀρχίμαχος, ἀλλὰ καὶ διότι ὁ φθόγγος *νι* προερχόμενος ἐκ κωφώσεως, τ. ἔ. ἐκ συστολῆς, εἶναι βραχὺς καὶ κατὰ κανόνα σήμερον ἐν τῇ γλωσσικῇ ἐπιστήμῃ ὁ κωφεύμενος φθόγγος *ε* (αι—ε), ὡς συστελλόμενος καὶ βραχυνόμενος γράφεται *ι*. Ἡ διὰ τοῦ *η* γραφὴ τοῦ *Στενίμαχος* ἐκ τοῦ *στενή*, ὅπως ὁ ἀοίδιμος Στ. Ψάλτης ἠρμήνευσε τὸ *η* τῶν κακῶς γραφομένων *ἀρχιμηναὶ* ἀντὶ *ἀρχιμηναὶ* (*ἀρχιμηναὶ* παρὰ Ἡρωδιανῶ, ἀρχίμηνος παρὰ Τρέττη) καὶ *ἀλλήθωρος* ἀντὶ *ἀλλοιόθωρος*—*ἀλλοιόθωρος*—*ἀλλοιοθέωρος*, *ἀλλοιοθέωρεῖν* ἐκ τοῦ *ἀλλοῖα* ἢ *ἀλλοίως* θ(ε)ωρεῖν (πρβλ. *ἀλλοιοτροποῦμαι*), θὰ ἦτο δεκτὴ μόνον, ἐὰν ἡ λέξις ἐτυμολογεῖτο ἐκ τοῦ *στενή μάχη*, ὡς ἐτυμολόγησεν αὐτὴν ὁ διδάσκαλος Κ. Σαϊτίδης, ἢ τοὐλάχιστον ἂν μεταξὺ τῶν ποικίλων παραλλαγῶν αὐτῆς ἐλέγετο καὶ *Στενιμάχη*. Τοιοῦτόν τι ὁμοῦς δὲν συμβαίνει.

§ 7. Ἐν τέλει δὲ ἀναγομένη καὶ ἡ Βουλγαρικὴ τοῦ ὀνόματος ἐτυμολογία, ἣν πρῶτος ὁ Λευκίας μνημονεύει, ἐπαναλαμβάνει δὲ καὶ ὁ Τσουκαλάς: «Καίτοι δοξάζουσι τινες παρ' ἡμῖν, ὡς ἡ λέξις *Στενίμαχος* Βουλγαρικὴ ἐστὶ. Φασὶ γὰρ ὡς τῆς πόλεως ὑπὸ Τούρκων πολιορκουμένης τε καὶ κινδυνεύουσας ὁ ἡγεμὼν αὐτῆς Βούλγαρος ὢν σὺν τῇ μητρὶ τῆς φυγῆς ἐδράξατο εἰπὼν αὐτῇ *Στάμι μάχα*, ὃ ἐστὶν *ἀνάστα μῆτερ*, ἵνα φύγωμεν. Ἀλλ' ἐπεὶ οἱ τῆς Βυζαντίδος συγγραφεῖς περὶ πραγμάτων, πρὶν ἢ τὸ τῆς Θράκης τοῦτο μέρος ὑπὸ τῶν Τούρκων κρατηθῆναι, συμβάντων τὸν λόγον ποιοῦμενοι τὴν πόλιν οὕτως ὀνομάζουσι (*Stenimak* καλεῖ τις αὐτὴν γαλλιστὶ), ἢ Βουλγαρικὴ τῆς λέξεως ἐτυμολογία μὴ εἶναι ἀληθὴς ἀποδείκνυται»⁽²⁾.

Ἐκ τοῦ ἄρσενικοῦ ὁ *Στενίμαχος* μετεπλάσθη καὶ ἡ κατ' οὐδέτερον γένος ἐκφορὰ τοῦ ὀνόματος ἐν τῇ ὀνομαστικῇ τὸ *Στενίμαχο*, τ. ἔ. ἐκ τῶν: «εἶμαι ἀπ' τὸ(ν) *Στενίμαχο*» ἢ «πασαίνω εἰς τὸ(ν) *Στενίμαχο*» κτλ. προήλθεν ἢ ὀνομαστικὴ τὸ *Στενίμαχο(ν)*, ἣν καὶ ὁ Λευκίας μνημονεύει. Ἡ δὲ κατὰ θηλυκὸν γένος ἐκφορὰ ἢ *Στενίμαχο(ς)* ἐγένετο συμφώνως πρὸς τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τῶν Στενιμαχιτῶν, οἵτινες εἶχον ἐν χρήσει τὸ θηλυκὸν ἄρθρον *ἡ* καὶ διὰ τὸ ἄρσενικὸν γένος (πρβλ. ἡ πατέρας, ἡ λάκκος, ἡ φίλος, ἡ Δημήτρις, ἡ Γεώργις κτλ.). Ἡ τελευταία αὕτη ἐκφορὰ ἐπεκράτησε τελευταῖον παρὰ

1) Glasnik, μέρος 42, σελ. 300. *Jirecek—Argyrow*. Ὁδοπορικὸν Βουλγαρίας, σελ. 426.

2) *Λευκίου Γεωργιάδου* ἐνθα ἀνωτέρω, σελ. 383 σημ. καὶ *Τσουκαλά Γ.* ἐνθα ἀνωτέρω, σελ. 54 σημ. μη'.

πολλοῖς τῶν λογίων καὶ ἐγγραμμάτων κατ' ἐπίδρασιν τοῦ ἐξυπακοουμένου πόλις.

Ὁ ἱππότης καὶ σταυροφόρος Γάλλος Villehardouin ἐν τῇ περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἱστορίᾳ του ὀνομάζει τὴν πόλιν *Estanemak* (1), ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι ὁ φθόγγος *στε* παρὰ τοῖς ἀλλογλώσσοις πρωίμως ἤδη μετεβλήθη εἰς *στα*, ὅστις προσελήφθη καὶ ὑπὸ τῶν Στενιμαχιτῶν καὶ τῶν Φιλιππουπολιτῶν. Οἱ Βούλγαροι καὶ Τούρκοι ἐκάλουν τὴν πόλιν ὁμοιοτρόπως Stanimaka.

§ 8. Ὅτι βεβαίως ἐπὶ τῆς τοποθεσίας τοῦ κυρίως Στενιμάχου, τοῦ παρὰ τῇ ἀριστερᾷ δηλ. τῆς διασφάγος ὄχθη κειμένου, προὔπηρχε θρακικὸς ἢ θρακοελληνικὸς συνοικισμὸς κατὰ τε τοὺς ἑλληνικοὺς καὶ ρωμαϊκοὺς χρόνους εἶναι ἀναμφισβήτητον, διότι τοῦτο μαρτυρεῖται ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἀνευρεθεισῶν ἀρχαιοτήτων, ἀναγλύφων, στηλῶν, ἀγγείων, πίθων, νομισμάτων καὶ ἐπιγραφῶν καὶ ἐκ τῶν περιωθέντων λειψάνων ἀρχαίων ναῶν καὶ κτιρίων μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Κιρτζαλήδων ληστῶν ἐντελοῦς τῆς πόλεως πυρπολήσεως, φθίνοντος τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος καὶ ἀρχομένου τοῦ δεκάτου ἐννάτου. Ὁ Λευκίας ἐπισκεψάμενος τὴν πόλιν ἐν ἔτει 1793, δύο ἐτη πρὸ τῆς πρώτης πυρπολήσεώς της ὑπὸ τοῦ ληστάρχου Σινάτη καὶ διαμείνας ἐν αὐτῇ ἔφ' ἱκανὸν χρόνον ἔνεκα τῆς ἐνδημούσης τότε ἐν Φιλιππουπόλει πανώλους λέγει: «Αὕτη δ' ἡ πόλις ἐστὶ παλαιὰ καὶ πολλοὺς ἀρχαίους ναοὺς καὶ ἐρείπια πολλῶν οἰκοδομημάτων ἔχουσα» (2). Ὁσάκις καὶ ὁ σύγχρονός του Κ. Οἰκονόμος λέγει: «Εἰσὶ δ' ἐν αὐτῇ οὐκ ὀλίγα σημεῖα παλαιῶν οἰκοδομῶν καὶ τινες ἐκκλησίαι» (3), γράφων τὴν ἱστορίαν του μετὰ τὴν δευτέραν ὑπὸ τοῦ ληστάρχου Ἐμῖν—ἀγὰ πυρπόλησιν τῆς πόλεως (1818)· ὁ δὲ Τσουκαλᾶς ἐπισκεψάμενος τὴν πόλιν μετὰ τὸ 1832 προσθέτει: «Ἡ πόλις αὕτη πρὶν νὰ κατακαῇ ὑπὸ τῶν ληστῶν καὶ κλεπτῶν εἶχε τὰ δευτερεῖα μετὰ τὴν Φιλιππούπολιν κατὰ τὸ κάλλος καὶ τὰ ἀρχαῖα τῆς ἑλληνικῆς μνημεῖα· ἔχασε δὲ πολὺ κατὰ τὸ ὕλκον τῆς ἀρχαίας αὐτῆς δόξης καὶ καλλονῆς· διότι διαφθαρέντων τῶν λειψάνων τῆς ἑλληνικῆς αὐτῆς ἀρχαιότητος ἐκτίσθη ἤδη ἐπὶ τῶν ἐρειπίων της, εἰς τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται κατὰ καιροὺς μέρη κατακερματισμένα καὶ καταχωνευμένα ὑπὸ τοῦ πανδαμάτορος πυρός. Τανῦν δὲ (1851) καίπερ μετὰ καλλωπισμοῦ ἀναγερεῖσα στερεῖται τῶν ἀρχαίων αὐτῆς λειψάνων» (4).

Τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τοῦ συνοικισμοῦ τούτου, λατρευόντος καὶ τὸν Κενδρισηνὸν Ἀπόλλωνα, οὗ μαρμάρινος βωμὸς ἐνεπίγραφος ἀνευρέθη ἐπὶ τῆς

1) *Villehardouin*, ἐνθα ἀνωτέρω, § CI.

2) *Λευκίου Γεωργιάδου*, ἐνθα ἀνωτέρω.

3) *Οἰκονόμου Κ.*, ἐνθα ἀνωτέρω, σελ. 51 § νά'.

4) *Τσουκαλᾶ Γ.* ἐνθα ἀνωτ. σελ. 50 § 63.

ὑψηλῆς τοποθεσίας τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ (ἸΑΙς Ἡλιῶς) (1), τὸν πολιοῦχον τῆς Κεδρισοῦ (2), τῆς μετονομασθείσης *Εὐμολπιάς* καὶ βραδύτερον *Φιλίππολης* (3), ἄγνωστον παρέμεινεν ἡμῖν. Τοῦτο ὁμολογεῖ καὶ ὁ ἀρχαιολόγος Γάλλος Dumont (4), ὅστις ἐπὶ τόπου ἠσχολήθη περὶ τὴν ἀρχαιολογίαν τῆς Θράκης ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Εἶναι ἀληθές ὅτι πολλὰ ὀνόματα κομῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Φιλίππουπόλεως μνημονεύονται ἐν ἐπιγραφαῖς τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων τῶν πρώτων μ. Χ. αἰώνων (5) καὶ δὴ περὶ τὸν Στενίμαχον, τὰ: *Πιλινζός*, *Σκέπται* ἢ *Σκελαθρία* (6), *Κορτοκόπιοι* (7), οὐδεμιᾶς ὅμως τούτων ἡ τοποθεσία ἐλλείπει πειστηρίων εἶναι δυνατόν νά καθορισθῇ, εἰ καὶ τὰ σημειούμενα ἀνωτέρω ὀνόματα προέρχονται ἐκ δύο ἐπιγραφῶν ἀνευρεθεισῶν ἐν αὐτῷ τῷ Στενιμάχῳ.

Ἐκ τῶν ἀνακαλυφθέντων μέχρι τοῦδε μνημείων δὲν εἶναι δυνατόν νά ἐξελεγχθῇ, ἂν ὁ ἐπὶ τῆς τοποθεσίας τοῦ μεσαιωνικοῦ πόλεως παλαιὸς συνοικισμὸς ὑπῆρξεν ἐλληνικῆς ἀποικίας παλαιᾶς, ὡς φέρεται ἐν τῇ παράδοσει, ἢ θρακικῆς τις κώμη τελείως ἐξηλληνισμένη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ρωμαϊκῆς κυριαρχίας ἐκ τῶν πολλῶν, αἵτινες, ὡς προεργήθη, ἦσαν διεσπαρμέναι περὶ τὴν ἐλληνίζουσαν μεγαλόπολιν Φιλίππουπολιν. Τὰ ἐν ταῖς ἀνευρεθείσαις ἐπὶ τοῦ τόπου καὶ περὶ αὐτὸν ἐπιγραφαῖς κύρια ὀνόματα εἶναι γνήσια ἐλληνικά: Ἀσκληπιάδης, Ἀντίφιλος, Θάλλος, Ἡρώδης, Δημητριάδος,

1) Bulletin de la société archéol. Bulg. Sophia τόμ. VII, ἔτ. 1919—20, σελ. 152. Ἡ ἐπιγραφή ἔχει: «Ἀγαθῇ Τύχῃ Ἀπόλλωνι Κενδρεισηνῶ σωτήρι».

2) Μυρτίλ. Ἀποστολίδου, Ἡ ἀρχαία Φιλίππουπόλις, βουλγαριστί, Plovdiv, ἔτ. 1928, σελ. 6 καὶ Αὔθις περὶ τῆς ἀρχαίας Φιλίππουπόλεως, βουλγαριστί, Plovdiv, ἔτ. 1928, σελ. 5 § 3.

3) Τοῦ αὐτοῦ: Signification de Philippopolis et ses noms antiques. Annuaire de la bibliothèque nat. de Plovdiv, ἔτ. 1826, σελ. 89—95 καὶ Περὶ τῆς Φιλίππουπόλεως καὶ τῶν ἀρχαιοτέρων αὐτῆς ὀνομάτων Εὐμολπιάς καὶ Κενδρισός, Θρακικά Ἀθηνῶν, τόμ. Α'. ἔτ. 1828, σελ. 336 κέξ.

4) Dumont-Homolle, ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 511.

5) Heintzey, Bulletin municipale, ἔτ. 1875, σελ. 87. καὶ CIL, τόμ. VI, ἀρ. 2799 καὶ Dumont-Homolle, ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 347, ἀρ. 61.

6) Μυρτίλ. Ἀποστολίδου, Annuaire de la bibliothèque nat. de Plovdiv, ἔτ. 1930, σελ. 265, ἀρ. XXII. Ἡ ἐπιγραφή ἔχει: [Ἀγαθῇ Τύχῃ] | [Φυλ]ῆς Ἀρτεμει[σι]άδος | κομῆται Σε[πι]τηνοί; | ἢ Σε[λα]βριανοί; | καὶ Πιλινζηνοί ἀ[νέ]θηκαν | Μουκ[ι]ανῶ Φλωρ[ι]ανῶ Σε[κ]κούνδου, φυλαρχ[ή]σαν | τι ἐν ἡ[μ]εῖν ἀγνώ[ς] | καὶ [ἀ]μέμπτως κατὰ | [τοὺς νόμους ...].

7) Cagnat, Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes τόμ. I, 709. Ἡ ἐπιγραφή ἔχει: «Ἀγαθῇ Τύχῃ. | Ἐπὶ αὐτοκράτορος Τί(του) Αἰλίου Ἀδριανοῦ Ἀντωνεῖνου Καίσαρος Σεβ(αστοῦ) |, εὐσεβοῦς, ἡγεμονεύοντος τῆς | Θρακικῆς ἐπαρχείας Γ(αίου) Ἰουλίου | Κομ(μ)όδου, πρεσβ(ευτοῦ) Σεβ(αστοῦ) ἀντιστρατήγου, ὄφρος Κορτοκοπίων, φυλῆς | Ροδοπηίδος τεθέντες ὑπὸ Φλ(αβίου) | Σκέλητος, κριτοῦ καὶ ὁροθέτου».

Κλάδος, Μενέμαχος, Παππίας, Πίννας, Πόλυς, Σκευᾶς, Ὑάκινθος, Χρύσιππος, Πολυνίκης¹⁾ γνήσια θρακικά: Καρδένθης, Βρούθενις, Σουράτραλις, Σάτοκος, Βρύζος, Μουκάτραλις, Βεΐθους²⁾ καὶ Λατινικά: Βίτωρ, Λοῦππος, Ἀδριανός, Σεκοῦνδος, Φλωριανός, Κλαυδιανός, Κόμμοδος, Μουκιανός, εὐχρηστα ἤδη παρὰ τε τοῖς Ἕλλησι καὶ τοῖς Θραξίν. Ἐκ τούτων τεκμαίρεται μόνον ὅτι οἱ ἐπὶ Ρωμαιοκρατίας οἰκοῦντες ἐν τῇ καὶ περὶ τὴν τοποθεσίαν τῆς πόλεως ἦσαν Ἕλληνες, Θραῖκες ἐξηλληνισμένοι καὶ ἐπίμεικτοι, ὡς πανταχοῦ τῆς ἰδίας Θράκης.

§ 9. Ὁ Ἕλληνισμὸς λοιπὸν τοῦ τε πολίσματος καὶ τῶν περὶ αὐτὸ κωμῶν εἶναι ἀναμφισβήτητος. Οὗτος δὲ προφανῶς ὤφειλετο οὐ μόνον εἰς τοὺς πιθανῶς ἀποίκους Ἕλληνας, οὔτινες ἀπὸ τῆς Μακεδονοκρατίας ἤδη ἀθρόοι ἐγκατέστησαν ἐν Φιλίππουπόλει καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν τόποις, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἄμεσον ἐπὶ αἰῶνας ἐπίδρασιν τῆς παρακειμένης (20 χιλιόμετρα μακρὰν) Φιλίππουπόλεως, ἐλληνιζούσης ἀπὸ πάσης ἀπόψεως καὶ ἀκμαζούσης. Πιθανῶς δὲ ἐπὶ Ρωμαιοκρατίας τό τε πόλισμα καὶ αἱ περὶ αὐτὸ κῶμαι καὶ κωμαρχίαι ὥς οἰκούμεναι ὑπὸ ὁλοσχερῶς ἐξηλληνισμένων Θρακῶν καὶ Ἑλλήνων ὁμοῦ δὲν ἀπετέλουν στρατηγίαν τινὰ (στρατιωτικὴν διοίκησιν) ἐκ τῶν πολλῶν, εἰς ἃς οἱ Ρωμαῖοι πρὸς χαλιναγώγησιν τῶν ἀτιθάσων Θρακῶν διήρσαν τὴν ὑπαιθρον χώραν, ἀλλ' ὑπῆγοντο διοικητικῶς εἰς τὴν αὐτόνομον Φιλίππουπολιν³⁾, τὴν λαμπροτάτην τῆς Θρακῶν ἐπαρχίας μητροπόλιν κατὰ τε τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ νομίσματα, διοικουμένην ὑπὸ βουλῆς καὶ δήμου κατὰ τὸ σύστημα τῶν ἐλευθέρων ἐλληνικῶν πολιτειῶν.

Οὕτω οἱ κάτοικοι τοῦ πολίσματος καὶ τῶν περὶ αὐτὸ κωμῶν ἀνήκοντες εἰς τινὰ τῶν Φιλίππουπολιτῶν φυλὴν εἶχον πάντα τὰ τοῦ πολίτου δικαιώματα ἐπιδημοῦντες εἰς τὴν Φιλίππουπολιν. Ἀναμφιβόλως δὲ καὶ πολλοὶ Φιλίππουπολίται ἔζων κατὰ τὰ μέρη ταῦτα ἐν ἀγροικίαις χάριν τῆς καλλιεργείας

1) Κατὰ τὸν Πλίνιον (hist. nat. IV, 40) αἱ στρατηγίαι τῆς Θράκης ἦσαν 50, κατὰ δὲ τὸν γεωγράφον Πτολεμαῖον Κλαύδιον (150 μ. Χ.), ὅστις διεφύλαξεν ἡμῖν καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν, ληφθέντα ἐκ τῶν κυριωτάτων ἐν αὐταῖς οἰκούντων θρακικῶν φύλων, ἦσαν μόνον 14, ἐκάστη ὑπὸ στρατηγὸν (praefectus), τ. ἔ. πολιτικὸν διοικητήν. Ἐκ τοῦ περιορισμοῦ τούτου τοῦ ἀριθμοῦ τῶν στρατηγιῶν ἐντὸς αἰῶνος εἰκάζεται, ὡς ὑποθέτει καὶ ὁ Marquardt (Römische Staatsverwaltung, τόμ. I, σελ. 312) ὅτι αἱ πλεονεκές στρατηγίαι (praefecturae) ὑπῆχθησαν εἰς τὰς περιοχὰς τῶν παρακειμένων αὐταῖς πόλεων (Stadtbezirke), ὡς ἐγένετο καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ. Τοῦτ' αὐτὸ φρονεῖ καὶ ὁ Schultze (Rheinisches Museum, ἔτ. 1895, σελ. 533) ὑπολαμβάνων ὅτι ἢ εἰς στρατηγίαν τῆς Θράκης διαίρεσις ἦτο προρωμαϊκὴ, ἢν παρεδέξαντο οἱ Ρωμαῖοι κατακτηταὶ καὶ διετήρησαν μέχρις οὗ εἰσαγάγων τὸ ἴδιόν των διοικητικὸν σύστημα. Περὶ τοῦ 150 μ. Χ. δὲ περιώρισαν αὐτὰς εἰς 14 ὑπαγαγόντες τὰς λοιπὰς εἰς ἀστικὰς περιοχὰς (regiones). Ὅπως δὴποτε καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, φαίνεται ὅτι οἱ περὶ τὸν νῦν Στενίμαχον συνοικισμοὶ ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν Ρωμαιοκρατίαν ἀκμῆς τῆς Φιλίππουπόλεως ὑπῆγοντο εἰς τὴν Φιλίππουπολιν.

τῶν γαιῶν τῶν· διότι κατὰ τὴν μεγίστην τῆς μεγαλουπόλεως ἀκμὴν, ἥτις διήρκεσε μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Γόθων ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Δεκίου ἀλώσεώς της (251), οἱ πλείστοι τῶν Φιλιππουπολιτῶν ἔζων ἐν τῇ ὑπαίθρῳ χώρῃ, τῇ εὐφροωτάτῃ μεταξὺ Ροδόπης καὶ Μέσου ὄρους πεδιάδι, ἐν ἀγροικίας καὶ κώμας, ὡς οἱ Ἀθηναῖοι ἐν δήμοις ἀνὰ ὅλην τὴν Ἀττικὴν. Τοῦτο δὲ μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῶν ὀνομάτων τῶν φυλῶν τῶν Ροδοπητῆς καὶ Ἐβρητῆς καὶ ἐκ τοῦ ὅτι κῶμαι παρὰ τῷ Μέσῳ ὄρει (παρὰ τῷ νῦν Χισάρ, 40 χιλιόμε. μακρὰν) καὶ ἄλλαι παρὰ τῇ Ροδόπῃ (παρὰ τῷ νῦν Ἀράποδον, 35 χιλιόμετρα μακρὰν) ἀνήκον εἰς φυλὰς τῶν Φιλιππουπολιτῶν (Ἐβρητῆς, Ροδοπητῆς, Ἀρτεμισιάς). Ἡ διοικητικὴ λοιπὸν καὶ οἰκονομικὴ ἐκ τῆς Φιλιππουπόλεως ἐξάρτησις τῶν ἐν τῇ γωνίᾳ ταύτῃ τῆς Ροδόπης ἐλληνοθρακικῶν συνοικισμῶν καὶ ἡ τακτικὴ αὐτῶν ἐπικοινωνία πρὸς τὴν ἐλληνικὴν μεγαλόπολιν ἔνεκα τῆς γειτνιασεως κατ' ἀναπόδρα στον ἀνάγκην ἐκράτυνε καὶ ἡμπέδωσεν εἰς αὐτοὺς ἔκτοτε ἀκόμη τὸν ἐλληνισμόν.

Ἡ Βυζαντιακὴ αὐτοκρατορία παρέλαβε παρὰ τῆς Ρωμαϊκῆς τὴν Θράκην ὅλην τελείως ἐξηλληνισμένην καὶ σχεδὸν χριστιανικὴν. Οἱ δὲ ἐν τῇ γωνίᾳ τῆς Ροδόπης ταύτῃ πληθυσμοί, ἔχοντες κέντρον τὴν φύσει καὶ τέχνῃ ὀχυρὰν Φιλιππούπολιν, ἦσαν ἀκμαιότατοι ζῶντες εὐδαίμονες ἐν τῇ εὐφύρῳ χώρᾳ τῶν, ἥτις ἔνεκα τῆς ἐπικρατησεως ἐπὶ αἰῶνας εὐνομίας ὑπὸ τὴν Ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν μετεβλήθη εἰς παράδεισον. Δυστυχῶς ἡ ἀπὸ βορρᾶ ἐπισκήψασα τῶν βαρβάρων ἐπιδρομῶν θεομηγία ἀνεστάτωσε τὰ πάντα. Γόθοι, Οὔνοι, Ἀβαροι, Σλαῦοι, Βούλγαροι ἐπανελημμένως ἐπὶ αἰῶνας ἐπιδραμόντες τὴν ἀνθηρὰν χώραν ἠρῆμωσαν αὐτὴν σφάζοντες ἢ ἀπάγοντες αἰχμαλώτους τοὺς κατοίκους της. Οὕτω οἱ παλαιοὶ ἀνωχύρωτοι συνοικισμοὶ κατεστράφησαν, μὴδὲ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν διασωθέντων, οἱ δὲ τυχὸν ἀνεγερθέντες ἐπὶ τῆς τοποθεσίας τῶν ἢ παρ' αὐτῇ νέοι εἴτε ὑπὸ τῶν διαφυγόντων τὸν κίνδυνον Ἑλλήνων καὶ ἐξηλληνισμένων κατοίκων τῶν εἴτε ὑπὸ τῶν ἐπηλύδων ἀπὸ τοῦ ἔκτου ἤδη αἰῶνος Σλαύων εἴτε ὑπὸ ἐπιμείκτων ἔλαβον νέα τοπωνύμια.

Τῆς μοίρας ταύτης δὲν ἀπηλλάγη καὶ ὁ παλαιὸς συνοικισμός, ἐπὶ τῆς τοποθεσίας οὗτινος ἀνεκτίσθη ὁ μεσαιωνικὸς Στενίμαχος. Ἄδηλον εἶναι, τίνας ἦσαν οἱ συνοικίσαντες αὐτὸν πάλιν καὶ πότε. Ἦσαν δηλ. λείψανα τῶν παλαιῶν κατοίκων τοῦ περισωθέντα ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ τῶν ἐπιδρομῶν καὶ ἀποτελέσαντα τὸν πυρῆνα τοῦ μεσαιωνικοῦ συνοικισμοῦ, ὡς φρονεῖ ὁ Βλ. Σκορδέλης ἢ ἦσαν ἄλλοι ἔποικοι, — ἄγνωστον πόθεν ὀρμηθέντες, — ἐγκατασταθέντες ἐκεῖ μετὰ τῶν οἰκογενειῶν τῶν στρατιωτῶν φυλάκων τοῦ ἐπιχειμένου φρουρίου, ὡς ὑποστηρίζει ὁ Ἀργύρ. Δημητριάδης.

Τὸ μόνον βέβαιον εἶναι ὅτι οἱ συνοικήσαντες πάλιν ἐκεῖ ἦσαν Ἕλληνες, διότι ἡ πόλις ἐπὶ αἰῶνας μέχρι ἐσχάτων (1906) διεφύλαξε τὸν Ἑλληνικὸν της χαρακτῆρα ἀμειγῇ, ἐνῶ οἱ περὶ αὐτὴν ἐπὶ τῆς Ροδόπης συνοικισμοὶ πάντες πλὴν τῶν Βοδενῶν καὶ Κουκλένης ἐξεσλάνισθησαν.

Ἐν Φιλιππουπόλει Φεβρουάριος 1936.